

บทที่ 2

เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวปี พ.ศ. 2547

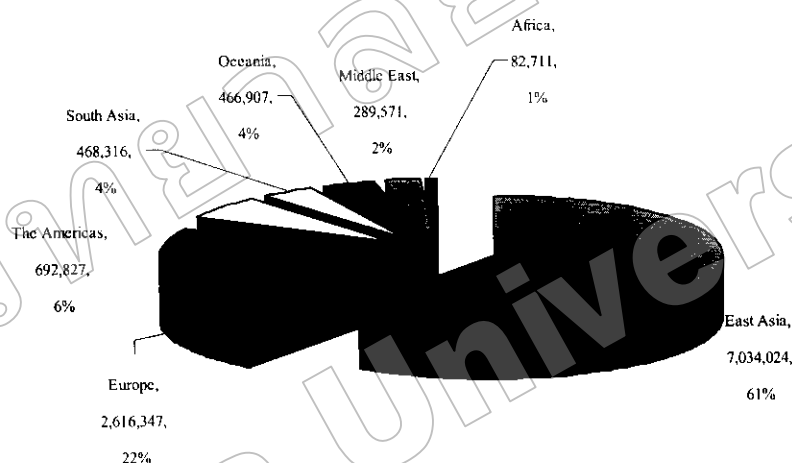
ประเทศไทยเป็น 1 ใน 3 ของภูมิภาคเอเชียที่มีอัตราการเพิ่มของนักท่องเที่ยวซึ่งมีแนวโน้มการเติบโตแบบก้าวกระโดด ทั้งนี้อาจเป็นผลมาจากปัจจัยสำคัญหลายด้าน เช่น ข้อมูลข่าวสาร ด้านการคมนาคม การเพิ่มจำนวนเที่ยวบินและกิจกรรมพิเศษในโครงการเที่ยวทั่วไทยไปได้ทุกเดือน หรือไทยแลนด์ แกรนด์ เฟสติวัล และในปี พ.ศ. 2545 ประเทศไทยได้รางวัลด้านการท่องเที่ยวระดับโลก คือ The World Best Awards Time Reader' Travel Choice Awards รวมทั้งได้รับเลือกให้เป็นจุดหมายทางการท่องเที่ยวแห่งปี ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยในระยะเวลาที่ผ่านมามีความเจริญก้าวหน้ามาตามลำดับเป็นผลให้เกิดรายได้หมุนเวียนมูลค่านับแสนล้านบาท ซึ่งทำให้เกิดผลดีต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ อีกทั้งสร้างภาพลักษณ์และชื่อเสียงให้ประเทศเป็นที่รู้จักกันทั่วโลก

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในประเทศไทยมีการพัฒนาและได้รับความสำเร็จอย่างมาก ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงมุ่งดำเนินแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนากิจกรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยวและมีแนวโน้มการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งในเชิงบวกและเชิงลบหลายประการ ผลกระทบในเชิงบวก ได้แก่ มาตรฐานการครองชีพดีขึ้น เนื่องจากเกิดการกระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การจ้างงานบุคลากรของธุรกิจต่าง ๆ เกษตรกรผู้ผลิตอาหารส่งให้แก่ผู้ประกอบการ มีความสะดวก สบายจากการพัฒนาถนน ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ ฯลฯ ช่วยลดปัญหาการอพยพของประชากรสู่เมืองหลวง และส่งเสริมฟื้นฟูภูมิปัญญาชาวบ้านในเรื่องของการนำเอาผลิตภัณฑ์พื้นเมืองในท้องถิ่นมาพัฒนาเพื่อเป็นสินค้าของที่ระลึก

สถานการณ์การท่องเที่ยวในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2547 อยู่ในระดับที่ดี โดยขยายตัวขึ้นจากปี พ.ศ. 2546 ทั้งในด้านจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติ การท่องเที่ยวในประเทศ รายได้จากการท่องเที่ยวในทุกภูมิภาค และการขยายตัวของโรงแรมที่พัก

จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามายังประเทศไทยในปี พ.ศ. 2547 มีจำนวนทั้งสิ้น 11,650.703 ราย เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2546 คิดเป็นร้อยละ 16.5 แบ่งเป็นนักท่องเที่ยวจากกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คิดเป็นร้อยละ 60.4 รองลงมาได้แก่ นักท่องเที่ยวจากยุโรป ร้อยละ 22.5 ทวีปอเมริกา ร้อยละ 5.9 เอเชียใต้ ร้อยละ 4.0 กลุ่มโอเชียเนีย ร้อยละ 4.0 ตะวันออกกลาง ร้อยละ 2.5

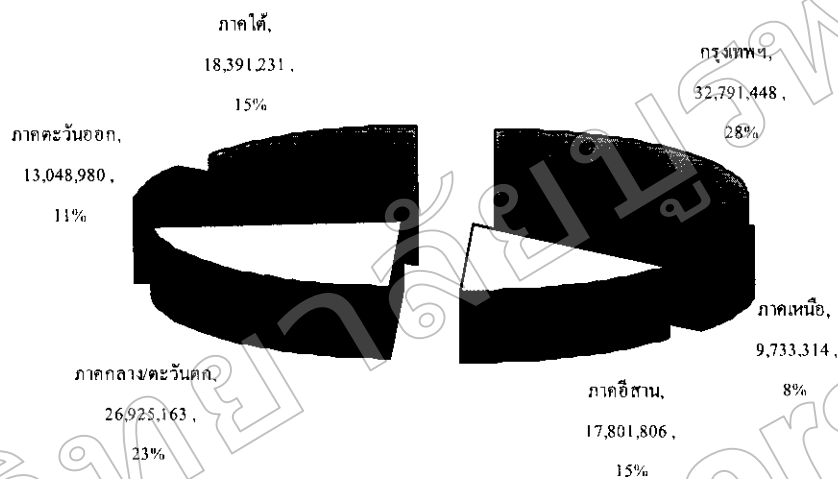
และแอฟริกา ร้อยละ 0.7 ซึ่งเป็นโครงสร้างของนักท่องเที่ยวแบบเดียวกับปีที่ผ่านมา แต่หากพิจารณาจากสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นแล้ว พบว่า กลุ่มที่มีสัดส่วนการเพิ่มขึ้นสูงสุด คือ ตะวันออกกลางและโอเชียเนีย ร้อยละ 42.0 และ 35.8 รองลงมา คือ กลุ่มแอฟริกา เพิ่มขึ้นร้อยละ 23.2 กลุ่มทวีปอเมริกา ร้อยละ 20.2 กลุ่มเอเชียใต้ ร้อยละ 20.0 ยุโรป ร้อยละ 14.85 และเอเชียตะวันออกเพิ่มขึ้นในสัดส่วนน้อยที่สุด คือ ร้อยละ 14.1 ทั้งนี้ ชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาประเทศไทยเป็นการมาเพื่อจุดประสงค์ในการท่องเที่ยว (Holidays) คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 87.2 ในขณะที่กลุ่มที่มาเพื่อการประชุมสัมมนา (Convention) มีอัตราการเพิ่มขึ้นสูงสุด คือ ร้อยละ 82.6 เนื่องจากในปี พ.ศ. 2547 ประเทศไทยได้มีการจัดงานประชุมสัมมนาในระดับนานาชาติหลายครั้ง

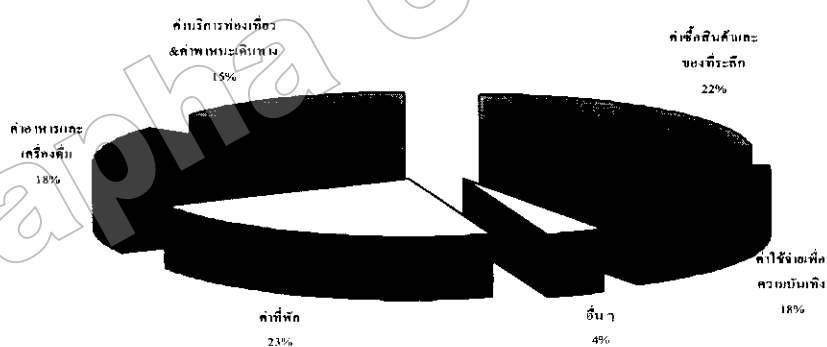
ภาพที่ 1 จำนวนและสัดส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาประเทศไทย ปี พ.ศ. 2547

สำหรับการท่องเที่ยวโดยรวมในทุกพื้นที่ของประเศนั้น มีจำนวนผู้เยี่ยมเยือน เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2546 ร้อยละ 10.8 โดยเป็นการเพิ่มขึ้นของผู้เยี่ยมเยือนต่างชาติ ร้อยละ 16.1 และจากคนไทย ร้อยละ 9.0 และเป็นการเพิ่มขึ้นในพื้นที่ภาคอีสานสูงสุด คือ ร้อยละ 14.0 ซึ่งจากจำนวนและสัดส่วนผู้เยี่ยมเยือนรายภาคนั้น พบว่ามีผู้เยี่ยมเยือนเดินทางมายังกรุงเทพฯ สูงสุด คือ ร้อยละ 27.6 รองลงไปคือ ภาคกลางและตะวันตก ร้อยละ 22.7 ภาคใต้ ร้อยละ 15.5 ภาคอีสาน ร้อยละ 15.0 ภาคตะวันออก ร้อยละ 11.0 และภาคเหนือที่น้อยที่สุด คือ ร้อยละ 8.2 ทำให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยว (Revenue) รวมทั้งประเทศ 666,601.67 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปี 2546 ร้อยละ 14.5 ซึ่งการใช้จ่ายของผู้เยี่ยมเยือนทั้งหมดนั้นแบ่งได้เป็น ค่าที่พัก ร้อยละ 22.6 ค่าซื้อสินค้าและของที่ระลึก ร้อยละ 23.1 ค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง ร้อยละ 18.2 ค่าอาหารและเครื่องดื่ม ร้อยละ 18.0 ค่าบริการท่องเที่ยวและค่าพาหนะเดินทาง ร้อยละ 14.5 และอื่น ๆ ร้อยละ 3.6 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า รายได้จากการท่องเที่ยวที่ประเทศได้รับนั้นมีสัดส่วนสำคัญสูงสุดในหมวดรายได้จากค่าที่พัก และรายได้จาก

การจับจ่ายซื้อของที่ระลึกมากกว่าค่าที่พักโรงแรมต่าง ๆ ภาคใต้มีรายได้จากค่าที่พักสูงแต่รายได้จากการซื้อสินค้าและการใช้จ่ายเพื่อความบันเทิงต่าง ๆ ก็มีสัดส่วนค่อนข้างสูงใกล้เคียงกัน ในขณะที่กรุงเทพฯ นั้น มีรายได้จากค่าใช้จ่ายในการจับจ่ายซื้อสินค้าและค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิงในสัดส่วนสูงสุด คือ ร้อยละ 25.0 และ 24.0 ตามลำดับ

ภาพที่ 2 จำนวนและสัดส่วนของผู้เยี่ยมเยือนในแต่ละภาค ปี พ.ศ. 2547

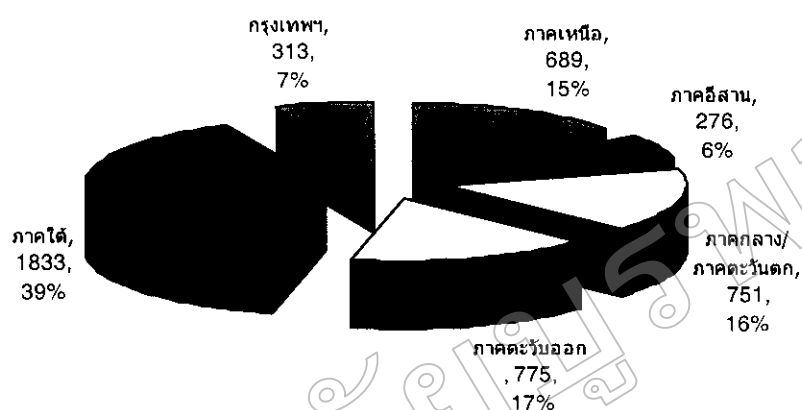

ภาพที่ 3 รูปแบบการใช้จ่ายของผู้เยี่ยมเยือนรวมทุกพื้นที่ ปี พ.ศ. 2547

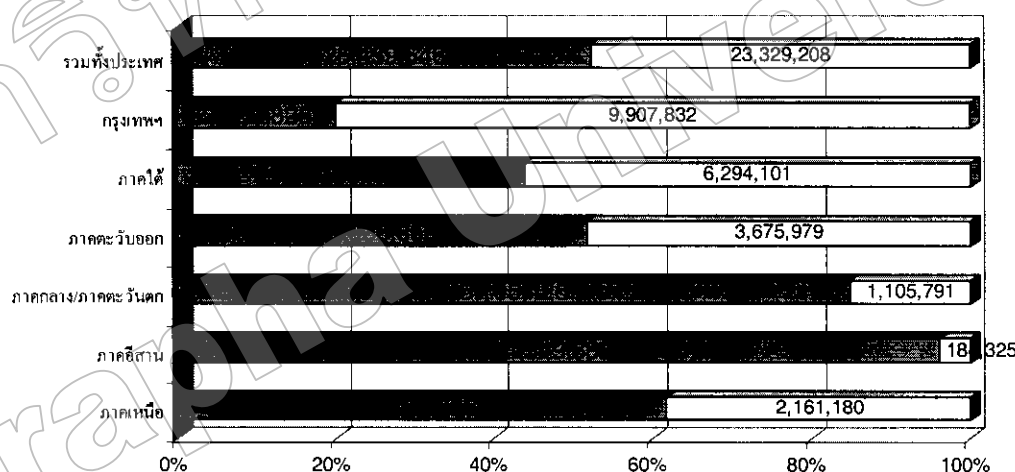

ภาพที่ 4 รูปแบบการใช้จ่ายของผู้เยี่ยมเยือนในแต่ละพื้นที่ ปี พ.ศ. 2547

สำหรับการขยายตัวในส่วนโรงแรมและอัตราส่วนการเข้าพักนั้นปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2547 มีโรงแรมที่พักทุกประเภทรวมทั้งสิ้น 4,637 แห่ง โดยอยู่ในภาคใต้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 39.0 และการเพิ่มขึ้นของจำนวนโรงแรมที่พักในภาพรวมของทั้งประเทศเทียบกับปี 2546 นั้น คิดเป็นร้อยละ 12.6 หากพิจารณาในส่วนของจำนวนห้องพักในทุกภูมิภาคมีรวมทั้งสิ้น 280,127 ห้อง เพิ่มขึ้นจากปี 2546 ร้อยละ 10.1 โดยส่วนใหญ่เป็นการเพิ่มขึ้นในพื้นที่ท่องเที่ยวในภาคเหนือ ภาคใต้ และกรุงเทพฯ ตามลำดับ นอกจากนี้ อัตราการเข้าพักโรงแรมของแต่ละพื้นที่ในพื้นที่ท่องเที่ยวในภาคเหนือ ภาคใต้ และกรุงเทพฯ ตามลำดับ นอกจากนี้ อัตราการเข้าพักโรงแรมของแต่ละพื้นที่นั้นโดยเฉลี่ยทั้งปีอยู่ที่ ร้อยละ 45.6 ดีกว่าปี 2546 เพียงเล็กน้อย และจากข้อมูลของผู้ที่เข้าพักที่โรงแรมที่พักทุกประเภท พบว่า โดยภาพรวมของทั้งประเทศนั้น เป็นนักท่องเที่ยวไทย ร้อยละ 52.8 นักท่องเที่ยวต่างชาติ ร้อยละ 47.8 แต่กรุงเทพฯ และภาคใต้นั้นจะเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคอีสานนั้น ภาวะของโรงแรมที่พักต่าง ๆ จะขึ้นอยู่กับนักท่องเที่ยวไทยเป็นหลัก ทั้งที่เป็นผู้ที่เดินทางไปเพื่อการท่องเที่ยวและเพื่อธุรกิจหรือการประชุมสัมมนาต่าง ๆ

ภาพที่ 5 จำนวนโรงแรมที่พักในแต่ละภูมิภาค ปี พ.ศ. 2547

ภาพที่ 6 โครงสร้างของผู้เข้าพักโรงแรมในแต่ละพื้นที่ ปี พ.ศ. 2547

ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวปี พ.ศ. 2547

ในไตรมาสแรกของปี พ.ศ. 2547 นั้น มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้าประเทศเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย คือ เพียงร้อยละ 0.8 เทียบกับไตรมาสเดียวกันของปีก่อน เนื่องจากยังมีผลกระทบจากการระบาดของไข้หวัดนกในหลายประเทศในเอเชีย อาทิ เวียดนาม อินโดนีเซีย จีน และฮ่องกง ทำให้นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะในกลุ่มเอเชียตะวันออก (จีน ฮ่องกง ญี่ปุ่น เกาหลี และไต้หวัน) ซึ่งเป็นตลาดนักท่องเที่ยวหลักของไทยเดินทางมาประเทศไทยในช่วงดังกล่าวน้อยลงอย่างมาก

แต่กลุ่มที่เดินทางเข้ามาไทยเพิ่มขึ้น ได้แก่ นักท่องเที่ยวจากทวีปอเมริกา กลุ่มประเทศโอเชียเนีย ตะวันออกกลางและยุโรป ซึ่งปัจจัยหลักที่สนับสนุน ได้แก่ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เทศกาลปีใหม่และตรุษจีน รวมทั้งการจัดกิจกรรมกรุงเทพมหานครเมืองแฟชั่น เป็นต้น

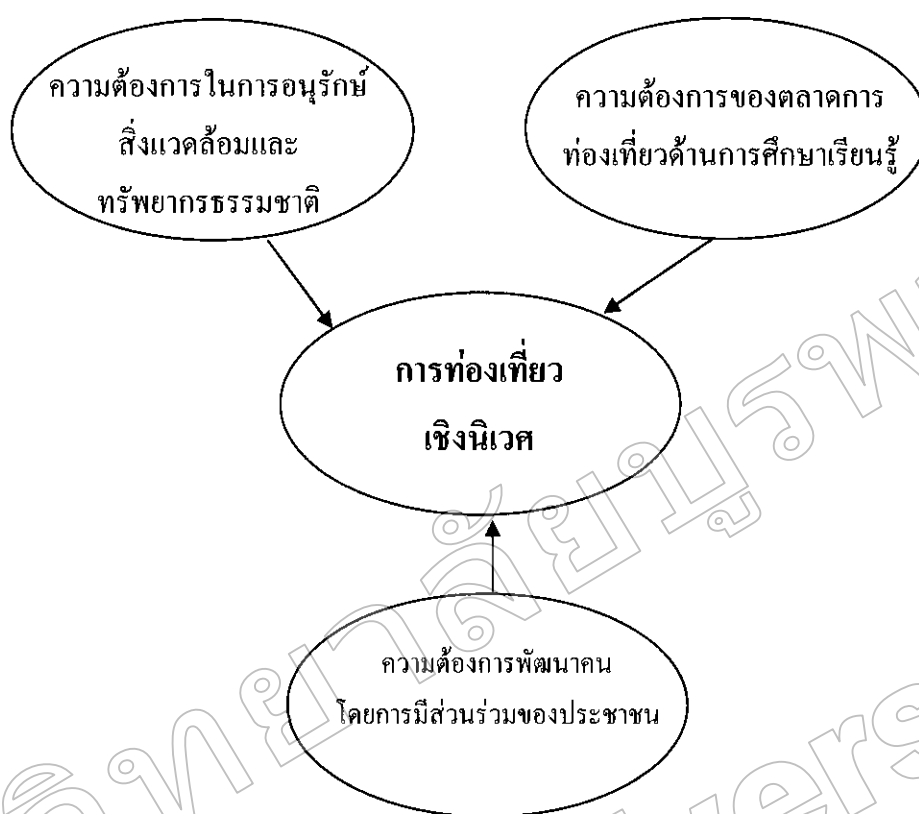
ในไตรมาสที่สองของปี พ.ศ. 2547 นั้น นักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้าประเทศถึง 2.58 ล้านคน เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 78.0 และอัตราการเข้าพักโรงแรมเฉลี่ยร้อยละ 67.5 เทียบกับร้อยละ 41.3 ในไตรมาสเดียวกันของปี 2546 โดยจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเพิ่มขึ้นในทุกกลุ่ม แสดงว่าการท่องเที่ยวได้กลับเข้าสู่ภาวะปกติภายหลังจากการเกิดการแพร่ระบาดของโรคทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรงในช่วงเดียวกันของปีก่อน และการแพร่ระบาดของโรคไข้หวัดนกในเอเชียในช่วงไตรมาสแรกของปีด้วย โดยนักท่องเที่ยวจากประเทศที่เป็นตลาดหลักในเอเชียเพิ่มขึ้นมาก ได้แก่ นักท่องเที่ยวจากประเทศ มาเลเซีย สิงคโปร์ จีน เกาหลี และไต้หวัน ส่วนนักท่องเที่ยวจากยุโรปที่เพิ่มขึ้นมาก ได้แก่ นักท่องเที่ยวจากประเทศเยอรมัน รัสเซีย และสเปน ซึ่งปัจจัยที่สนับสนุนการท่องเที่ยวในไตรมาสนี้ ได้แก่ การจัดงานสัปดาห์วัฒนธรรมและตัวแทนบริษัทนำเที่ยวจากต่างประเทศ การจัดกิจกรรมในต่างประเทศเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของไทยอย่างต่อเนื่อง

สถานการณ์ท่องเที่ยวในครึ่งปีหลังของปี พ.ศ. 2547 จำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าประเทศยังคงเพิ่มขึ้น จากช่วงเดียวกันของ ปี พ.ศ. 2546 การส่งเสริมการท่องเที่ยวของไทยในรูปแบบต่าง ๆ ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนการขยายตัวของภาวะท่องเที่ยว โดยเฉพาะการขยายการส่งเสริมทั้งในตลาดยุโรปและตลาดเอเชีย ทั้งในรูปแบบการสนับสนุนการเดินทางท่องเที่ยวแบบแพคเกจทัวร์ โดยเฉพาะการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพที่มีเป้าหมายของนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเพื่อรักษาสุขภาพกับแพทย์แผนปัจจุบัน การให้บริการสปา รวมถึงการเล่นกอล์ฟ นอกจากนี้ การให้บริการสวายนการบินต้นทุนต่ำแอร์เอเชียในเส้นทางการบินใหม่ เมืองโกตาคินาบาลู (รัฐซาบาห์)-กรุงเทพฯ การจำหน่ายตั๋วเครื่องบินในราคาพิเศษของการบินไทยที่ บรูไน ในช่วงตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2547 และการเปิดเส้นทางบินใหม่ของสายการบิน โคเรียนแอร์ จากเมืองปูซานมายังจังหวัดภูเก็ต 2 เที่ยวบินต่อสัปดาห์ ช่วยสนับสนุนให้มีการเดินทางมาไทยเพิ่มขึ้น ซึ่งการส่งเสริมการตลาดแบบเชิงรุกทำให้มีนักท่องเที่ยวจากญี่ปุ่นและเกาหลีเพิ่มมากขึ้น นักท่องเที่ยวจากยุโรป อเมริกา โอเชียเนีย และตะวันออกกลาง เพิ่มขึ้นเนื่องจากการขยายการส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น และส่วนหนึ่งเป็นผลจากฐานการคำนวณที่ต่ำในช่วงเดียวกันของปีก่อนหน้า สำหรับนักท่องเที่ยวจากเอเชียได้ คือ อินเดีย และปากีสถานที่เพิ่มขึ้นมากขึ้น นอกจากประเทศไทยจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่นิยมแล้ว ยังเป็นผลจากการติดต่อทางการค้าที่เพิ่มมากขึ้นด้วยที่ส่งเสริมให้มีการเดินทางมายังประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น

อย่างไรก็ดี ปัจจัยด้านลบที่มีผลต่อการตัดสินใจเดินทางของนักท่องเที่ยว ได้แก่ สถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ต่อเนื่องและมีความรุนแรงมากขึ้น โดยนักท่องเที่ยวจากมาเลเซียชะลอตัวลง เนื่องจากทางการมาเลเซียประกาศเตือนนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมายัง 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ สำหรับเหตุการณ์พิบัติภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2547 นั้น ยังไม่มีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวไตรมาสที่สี่แต่อย่างใด

การมีจำนวนนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในแหล่งท่องเที่ยวมาก ยังส่งผลกระทบต่อความเปราะบางของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีกระจายอยู่ทั่วพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหลักทั่วประเทศ เช่น เชียงใหม่ ภูเก็ต พัทยา กาญจนบุรี หนองคาย และกรุงเทพมหานคร เนื่องจากปริมาณการท่องเที่ยวเกินกว่าระดับความ สามารถที่จะรองรับได้ของสภาพแวดล้อม จึงทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม หรือถูกทำลายมากกว่าที่จะบูรณะให้คืนสู่สภาพเดิมได้ ปริมาณขยะมูลฝอยที่เพิ่มมากขึ้นในสถานที่ท่องเที่ยว ปัญหาอาชญากรรม สถานประกอบการบางแห่งต้องการพื้นที่ในการทำธุรกิจเกิดการบุกรุกพื้นที่เขตสงวนและเขตอนุรักษ์รวมไปถึงพื้นที่สาธารณะต่าง ๆ อีกทั้งการปล่อยน้ำทิ้งลงสู่แหล่งน้ำโดยขาดการบำบัด เป็นต้น การกระทำโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมา ส่งผลให้ภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวลดลง สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นในหลายประเทศที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวไม่เพียงเฉพาะประเทศไทยเท่านั้น

จากผลกระทบในเชิงลบที่เกิดจากการท่องเที่ยวดังกล่าว จึงต้องมีการจัดการที่เหมาะสม เพื่อลดความสูญเสียต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและต้องไม่กระทบต่อผลกระทบเชิงบวกอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวมากเกินไปทำให้หลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวประสานงานร่วมกัน เพื่อค้นหาแนวทางที่จะสามารถพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการใช้ประโยชน์อย่างมีคุณค่าและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แต่ในช่วงที่ผ่านมาในทางปฏิบัติยังไม่สามารถบรรลุผล ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการขาดการจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสม ภายใต้อำนาจของประเทศไทย ในการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์ การส่งเสริมระบบประชาธิปไตยที่มาจากรากหญ้าให้มากที่สุด และการมุ่งเน้นดำเนินแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน จึงมีการผนึกความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและเอกชนก่อก่อปรกฏกระแสของโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะจากการประชุม “Earth Summit” ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ปี พ.ศ. 2535 รวมทั้งใน วาระการประชุม 21 ส่วนที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Travel and Tourism Industry) ได้ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้านด้วยกันคือ (ภาพที่ 7)

ภาพที่ 7 กระแสความต้องการการเปลี่ยนแปลงการท่องเที่ยว

1. กระแสความต้องการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ความสำคัญถึงการท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความพอใจในการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ และในขณะเดียวกันนั้นมีการส่งเสริมการพัฒนานุสาวรีย์ในชาติให้เป็นนักท่องเที่ยวที่ดี มีความรู้ ความเข้าใจ มีความรัก ความหวงแหน ที่จะช่วยทำนุบำรุงมรดกการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม รวมถึงมีจิตสำนึกที่ดีในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพนอกจากนั้นยังส่งเสริม สนับสนุนสินค้าและการบริการที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นวัสดุที่สามารถย่อยสลายได้ง่ายในธรรมชาติ หรือเป็นวัสดุที่ทำจากเศษวัสดุธรรมชาติที่เหลือใช้นำมาใช้ประโยชน์ด้วย

2. กระแสความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวในด้านการศึกษารเรียนรู้ การเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติมีเพิ่มมากขึ้นในทุกประเทศ ทุกสังคม ซึ่งก่อให้เกิดความตระหนักและจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จึงมีการปรับรูปแบบของการท่องเที่ยวมากขึ้น โดยรูปแบบของการท่องเที่ยวเริ่มจากการท่องเที่ยวที่อยู่ในรูปแบบของการเที่ยวแบบเป็นหมู่คณะ จากนั้นมีการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นให้มีกิจกรรมนันทนาการมากขึ้น มีการท่องเที่ยวผจญภัยในป่า จัดเส้นทางเดินธรรมชาติเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาและสัมผัสกับธรรมชาติอย่างใกล้ชิด

เช่น การเดินป่าโดยมีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เป็นผู้นำทาง การเดินป่าเพื่ออนุรักษ์ การท่องเที่ยวโดยใช้แพไม้ไผ่ หรือเรือยาง การขี่จักรยานเสือภูเขา เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มีส่วนช่วยให้นักท่องเที่ยวมีโอกาส ได้สัมผัสกับธรรมชาติ และจะส่งผลดีต่อการเรียนรู้ในด้านสิ่งแวดล้อมตามมา

3. กระแสความต้องการพัฒนาคน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มาจากรากหญ้า (ประชาชนพื้นฐาน) เพื่อให้มีการพัฒนาที่ถูกต้องและมีการกระจายรายได้ที่เหมาะสมสู่ท้องถิ่น (มนัส สุวรรณ, 2541, หน้า 123-125) กล่าวถึงเรื่องการจัดการท่องเที่ยวต้องประกอบด้วย ชุมชน ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดศึกษานโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยว องค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น สภาตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการสนับสนุน แผนงานโครงการและกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ภาครัฐกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อมและผู้มีหน้าที่ต้องร่วมกันอย่างเสมอภาค ประชาชนในท้องถิ่น จะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้ให้ความสำคัญต่อ “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและมุ่งเน้นการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ และให้ความสำคัญเกี่ยวกับการอนุรักษ์และคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้ การฟื้นฟู และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อาทิ ทรัพยากรดิน ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรชายฝั่ง การควบคุม และบำบัดมลพิษสิ่งแวดล้อม การเสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้ส่งเสริมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การเปิดโอกาสให้ท้องถิ่น เข้ามามีบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญที่เอื้อประโยชน์ และเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรมากขึ้น อย่างเช่น มาตรา 46 ที่บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน” และการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น การเกิดขึ้นขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยมีการผสมผสาน การปฏิบัติระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ภายในรัฐเองกับภาคเอกชนและภาคประชาชน ซึ่งหน่วยงาน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควร ได้มีการประสานงานอย่างใกล้ชิดในการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติ

จากพลักระแสนี้ ทำให้เกิดแนวคิดการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแนวทางที่ป้องกัน ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและเพื่อรักษาระบบนิเวศของธรรมชาติ แนวคิดที่เกิดขึ้นคือ การท่องเที่ยว

เชิงนิเวศ และในปัจจุบันแนวโน้มของการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติมีบทบาทมากขึ้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงเตรียมความพร้อมในการรองรับการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ โดยการพัฒนารูปแบบของกิจกรรมในพื้นที่ให้มีความหลากหลายมากขึ้น ค้นหาและพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ การควบคุมและจัดการมิให้เกิดการท่องเที่ยวในพื้นที่จนเกินขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity) และที่สำคัญการสนับสนุนให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ เช่น การมีส่วนร่วมในการเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นนำเที่ยว การให้บริการที่พักแรมแก่นักท่องเที่ยว (Home Stay) และการจำหน่ายของที่ระลึกให้แก่ักท่องเที่ยว

เมื่อแนวโน้มของการท่องเที่ยวในรูปแบบท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพิ่มมากขึ้น หลายฝ่ายเป็นห่วงว่ารูปแบบการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะเป็นการช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติหรือเป็นตัวเร่งให้เกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดใหม่ขึ้นซึ่งเป็นการท่องเที่ยวทางเลือกเพื่อที่จะสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยใช้รูปแบบของความสงบ สันติและพักผ่อนเป็นจุดขายและนำเสนอรายการนำเที่ยวในหมวดสินค้าใหม่ อาทิ การท่องเที่ยวในเมือง การท่องเที่ยวเชิงกีฬา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ฯลฯ เพื่อเป็นการกระจายนักท่องเที่ยวจากพื้นที่ธรรมชาติสู่การท่องเที่ยวในเมือง แต่อย่างไรก็ตามควรมีการจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยพิจารณาถึงลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ด้วย

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ว่าหมายถึง การท่องเที่ยวรวมทั้งการจัดบริการอื่น ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต (เนตรชนก นันท์, 2544, หน้า 11-13)

1. ต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อกระบวนการท่องเที่ยว
2. ต้องตระหนักต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อกระบวนการท่องเที่ยว
3. ต้องให้ประชาชนทุกส่วนได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน
4. ต้องขึ้นภายใต้ความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่ท่องเที่ยว

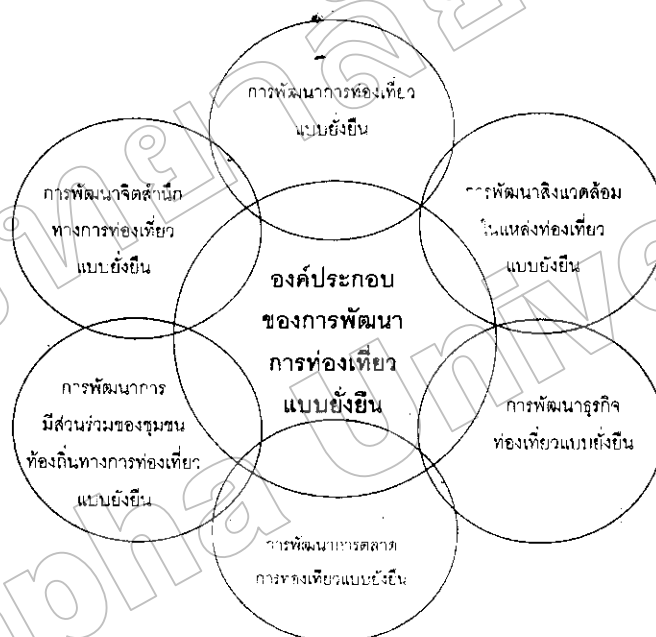
รูปแบบการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมีด้วยกันหลายรูปแบบ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-Tourism) นั้นถือเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยจะเป็นการท่องเที่ยวที่ต้องมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการพัฒนาอื่น ๆ ซึ่งสรุปเป็นองค์ประกอบของแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้ 6 องค์ประกอบ คือ (พรพิมล วิกฤษพัฒน์, 2542, หน้า 30-32)

1. องค์ประกอบด้านการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการพัฒนาสถานที่อันเป็นจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวให้สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเยี่ยมชม โดยมีการประเมินศักยภาพ วัดความสามารถในการรองรับของพื้นที่และกำหนดกิจกรรมท่องเที่ยวที่อนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวด้วย
2. องค์ประกอบด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพเดิมหรือดีกว่าเดิม และป้องกันผลกระทบด้านลบจากการท่องเที่ยว โดยต้องมีการติดตามและประเมินผลกระทบจากการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง
3. องค์ประกอบด้านการพัฒนารูขี้อย่างยั่งยืน เป็นการพัฒนารูขี้อย่างยั่งยืน บริการอำนวยความสะดวกโดยตรงแก่นักท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวให้ได้รับความพึงพอใจ โดยมีความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมด้วย
4. องค์ประกอบด้านการพัฒนาการตลาดท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการพัฒนาการแสวงหานักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ซึ่งมีลักษณะเป็นคุณประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้เข้ามาท่องเที่ยว โดยให้นักท่องเที่ยวเหล่านี้ได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวตามที่เขาพึงพอใจ
5. องค์ประกอบด้านการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการพัฒนาการสร้างโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นให้สามารถจัดการท่องเที่ยวของตนเอง และให้ชุมชนท้องถิ่น

ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความหวงแหนและรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ตลอดไป

6. องค์ประกอบพัฒนาด้านจิตสำนึกทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการพัฒนาการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกฝ่าย โดยการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนให้ทุกฝ่ายเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

ภาพที่ 8 องค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

นโยบายการพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2546) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้มีนโยบายในการส่งเสริมและการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยเน้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นหลัก อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าวจะมีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวผจญภัยรวมอยู่ด้วย ทั้งนี้การท่องเที่ยวในทุกรูปแบบที่กล่าวมาจะต้องเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ความหมายของการท่องเที่ยว

คำว่า “การท่องเที่ยว” (Tourism) เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง ไม่ใช่เฉพาะเพียงการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ หรือเพื่อความสนุกสนานบันเทิงเริงรมย์ ดังที่ส่วนมากเข้าใจกันเท่านั้น การเดินทางเพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาความรู้ เพื่อการศึกษา เพื่อการติดต่อธุรกิจ ตลอดจนการเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง ก็นับว่าเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น

ความหมายของคำว่า การท่องเที่ยว โดยหลักการแล้วจึงกำหนดได้โดยเงื่อนไข 3 ประการ คือ

1. เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
2. เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ
3. เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตาม ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

ในปี พ.ศ. 2506 องค์การสหประชาชาติ ได้จัดประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยว ระหว่างประเทศขึ้นที่กรุง โรม ประเทศอิตาลี ที่ประชุมได้พิจารณาเห็นว่า เนื่องจากคำว่า “การท่องเที่ยว” เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางดังกล่าวแล้ว จึงสมควรกำหนดคำจำกัดความของคำว่า “นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่ค้างคืน” ให้เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางขึ้นอีก เพื่อให้เป็นหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลสถิติเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อที่จะสามารถใช้ข้อมูลมาเปรียบเทียบซึ่งกันและกันได้ และยังได้เสนอให้ประเทศสมาชิกใช้คำว่า “ผู้เยี่ยมเยือน” แทนคำว่า “นักท่องเที่ยวที่ค้างคืน” ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ก็ได้กำหนดให้ นิยามศัพท์ทางการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

“ผู้เยี่ยมเยือน” หมายความว่า ผู้เดินทาง 2 ประเภท คือ

1. ผู้เยี่ยมเยือนที่ค้างคืน หรือนักท่องเที่ยว ได้แก่ ผู้เดินทางไปยังสถานที่ซึ่งมิใช่ถิ่นพำนักถาวรของตนเองเป็นการชั่วคราว และพักค้างคืนอยู่ในสถานทีนั้น โดยมีวัตถุประสงค์การเดินทางมาเยือนเพื่อพักผ่อน พักผ่อน ทักทาย ศึกษา ประกอบศาสนกิจ ร่วมการแข่งขันกีฬา ติดต่อธุรกิจ ร่วมการประชุม สัมมนา หรือประกอบภารกิจต่างๆ โดยมีได้รับค่าจ้างในการดังกล่าว
2. ผู้เยี่ยมเยือนที่ไม่ค้างคืนหรือนักทัศนาจร ได้แก่ ผู้เดินทางไปยังสถานที่ซึ่งมิใช่ถิ่นพำนักถาวรของตนเองเป็นการชั่วคราว แต่มิได้พักค้างคืนอยู่ในสถานทีนั้น

สำหรับประเทศไทย ก็ใช้คำจำกัดความที่ได้กำหนดขึ้นที่กรุงโรมนี้ เป็นหลักในการจดบันทึกสถิติจำนวนนักท่องเที่ยว ดังนั้น “นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ” จึงหมายถึง ชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยและพำนักอยู่ครั้งหนึ่งๆ ไม่น้อยกว่า 1 คืน (24 ชั่วโมง) และไม่นาน

กว่า 60 วัน และ “นักท่องเที่ยวภายในประเทศ” หมายถึง คนไทย คนต่างด้าวและชาวต่างประเทศ ที่มีถิ่นพำนักในประเทศไทยเป็นการถาวร

ความหมายและประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยว

วินิจ วีรยางกูร (2532, หน้า 56) ได้ให้ความหมายของทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง “สถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรมและวัฒนธรรมประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่น สามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวได้” ในกรณี ของประเทศไทยเรานั้นอุดมไปด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งเราสามารถแบ่งตามลักษณะความต้องการของนักท่องเที่ยวได้เป็น 3 ประเภทดังนี้

1. ประเภทธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา น้ำตก น้ำพุร้อน บ่อน้ำร้อน เขตสงวนพันธุ์สัตว์ สวนสัตว์อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน สวนรุกขชาติ ทะเล หาดทราย หาดหิน และทะเลสาบ เป็นต้น
2. ประเภทโบราณวัตถุสถานและศาสนา เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีหรือศาสนา ได้แก่ วัด โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑ์ ศาสนสถาน กำแพงเมือง คูเมือง อนุสาวรีย์ และอนุสรณ์สถาน เป็นต้น
3. ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งในลักษณะของพิธี งานประเพณี ความเป็นอยู่ วิถีชีวิตเช่นหมู่บ้านชาวเขา สภาพชีวิตในชนบท ศูนย์วัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง ไร่ สวน พืช ผัก ผลไม้ และเหมือง ตัวอย่างเช่น ตลาดน้ำดำเนินสะดวก งานช้างจังหวัดสุรินทร์ สวนสามพราน

องค์ประกอบการท่องเที่ยว

องค์ประกอบการท่องเที่ยวมี 4 ประการ คือ

1. นักท่องเที่ยว ซึ่งต้องจ่ายเงินในการเดินทางอย่างน้อยที่สุดเป็นค่าอาหาร ถ้าพักค้างคืนก็จะใช้จ่ายเป็นค่าที่พัก ค่าของที่ระลึกและการบริการอื่น ๆ ด้วย ค่าใช้จ่ายเหล่านี้จะหมุนเวียนกระจายไปในธุรกิจการบริการต่าง ๆ ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้เกิดการสร้างงานและกระจายรายได้สู่ระบบเศรษฐกิจของท้องถิ่น สำหรับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กำหนดประเภทของนักท่องเที่ยวเอาไว้เพื่อใช้ประโยชน์ในการเก็บสถิติเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1.1 นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่ค้างคืน (International Tourist) หมายถึง ชาวต่างประเทศที่เดินทางไปเยือนประเทศใดประเทศหนึ่ง และพำนักอยู่ตั้งแต่ 24 ชั่วโมงขึ้นไป (ไม่น้อยกว่า 1 คืน และ ไม่มากกว่า 60 วัน) โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางที่มีใช้ประกอบอาชีพหารายได้

1.2 นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่ค้างคืน (Domestic Tourist) คือ กลุ่มผู้เดินทางเฉพาะในอาณาเขตประเทศไทย

1.3 นักท่องเที่ยวที่ไม่ค้างคืน (Excursionists) คือ บุคคลที่เดินทางมาเยือนชั่วคราว โดยมีเวลาพำนักในประเทศที่มาเยือนน้อยกว่า 24 ชั่วโมง และไม่พักค้างคืน

2. ธุรกิจซึ่งทำหน้าที่จัดหาสินค้าต่างๆ และบริการสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ได้แก่ การคมนาคมขนส่ง ที่พักแรม ร้านอาหารและภัตตาคาร บริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ร้านค้าของที่ระลึกและขายสินค้าพื้นเมือง ฯลฯ

3. รัฐบาลของประเทศหรือท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของบ้านซึ่งทำหน้าที่

3.1 จัดให้มีโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) เช่น ถนน สะพาน สถานีรถไฟ รถโดยสาร ท่าเรือ ท่าอากาศยาน ระบบไฟฟ้า น้ำประปา ระบบการสื่อสารที่ทันสมัย เช่น โทรศัพท์ ดาวเทียม ฯลฯ

3.2 อำนวยความสะดวกในเรื่องระเบียบพิธีการเข้าเมืองการขนส่งระหว่างท่าอากาศยานกับที่พักหรือสถานี่ขนส่งและบริการให้ข่าวสารด้านที่พัก

3.3 การสร้างภาพลักษณ์ (Image) ของประเทศ การโฆษณาเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ประเทศให้เป็นที่รู้จักและสนใจของนักท่องเที่ยวภายในประเทศและจากต่างประเทศ

3.4 การรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวในทุกแหล่งท่องเที่ยว

4. ตัวเจ้าของบ้านหรือประชาชนในประเทศนั้น ๆ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการต้อนรับและดึงดูดนักท่องเที่ยวหรือแขกผู้มาเยือนให้กลับมาเยือนท้องถิ่นนั้นซ้ำอีก หรืออาจจะชักชวนผู้ที่ไม่เคยมาเยือนให้ตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยวโดย

4.1 บุคลากรที่ปฏิบัติงานในธุรกิจบริการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวซึ่งจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักท่องเที่ยว ต้องมีความรู้ และทักษะในงานอาชีพของตน สามารถให้บริการอย่างมีคุณภาพ

4.2 ประชาชนทั่วไปจะต้อง

4.2.1 แสดงความเป็นมิตร มีไมตรีจิต เช่น ยิ้ม ทักทาย พูดคุยด้วย ให้น้ำดื่ม ให้ใช้ห้องสุขา

4.2.2 ให้ความช่วยเหลือแก่นักท่องเที่ยวที่ประสบปัญหาหรือเดือดร้อน เช่น บอกเส้นทางให้ ช่วยเหลือเมื่อประสบอุบัติเหตุ เจ็บป่วยกะทันหัน หรือประสบภัยจากโจรผู้ร้าย

4.2.3 ช่วยกันอนุรักษ์ และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่น ของตนให้คงความสวยงามและมีคุณค่าเป็นทรัพยากรของชาติสืบไป

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในปัจจุบันแนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดีทั้ง ภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการสร้างจิตสำนึกของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว และตระหนักถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและ สังคมวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส หรือมีประสบการณ์กับสภาพ แวดล้อมธรรมชาติโดยตรงและเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งนอกจากจะได้รับความพึงพอใจ ยังเป็นการเสริมสร้างจรรยาบรรณด้านสิ่งแวดล้อมเชิงบวก อีกทั้งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติและ การอนุรักษ์ ธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันก็เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนั้น ยังมุ่งเน้นที่คุณค่าของธรรมชาติ หรือลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวและเป็นสิ่ง ดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยไม่เน้นที่การเสริมแต่ง หรือการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาจากคำว่า Ecotourism ซึ่งผสมกันระหว่างคำว่า Ecology (นิเวศวิทยา) กับคำว่า Tourism (การท่องเที่ยว) หมายถึงการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบใน แหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมี กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษา ระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีส่วนเกี่ยวข้อง รับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ระบบนิเวศและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้คนในท้องถิ่น ได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และรักษาระบบนิเวศท้องถิ่น พัฒนาเศรษฐกิจ รวมถึง ความสามารถและสร้างกำลังใจให้กับชุมชนชนบทได้พึ่งตนเอง

ส่วน “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ที่ใช้กันอยู่ในประเทศไทย มีการให้ความหมายกันอย่างกว้างขวางเช่นเดียวกับวงการท่องเที่ยวในระดับนานาชาติ ส่วนหนึ่งของนิยามที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของการท่องเที่ยวประเภทนี้ค่อนข้างชัดเจน โดย ศูนย์วิจัยป่าไม้ ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า หมายถึง การเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในพื้นที่ด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือทำลายคุณค่าของระบบนิเวศ ในขณะที่เดียวกันก็ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลดีต่อ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเกิดประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่น (พรพิมล วิกฤษพัฒน์, 2542, หน้า 11)

แม้ว่าปัจจุบันจะยังไม่สามารถสรุปคานิยามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นมาตรฐานในประชาคมโลกได้ แต่นักวิชาการส่วนใหญ่ก็มีมุมมองและความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น แท้จริงแล้วคือการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Nature Tourism หรือ Nature-based Tourism หรือ Nature-oriented Tourism) ลักษณะหนึ่งที่เด่นชัดออกมาเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวทางธรรมชาติเฉพาะกลุ่ม โดยคนกลุ่มนี้เรียกตัวเองว่า “นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” หรือ “Ecotourist” การแตกแขนงดังกล่าวก่อให้เกิดการตลาดเฉพาะที่เรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ขึ้นในช่วงเวลาที่กระแสความตระหนักในปัญหาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั่วโลกมีความเข้มข้น และขยายตัวอย่างรวดเร็วในช่วงปลายทศวรรษ 1980

นักวิชาการส่วนใหญ่เชื่อว่า “นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” มีความมุ่งหวังที่จะใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง รวมถึงต้องการที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่อนุรักษ์ให้ผู้เข้าไปประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยว มีความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศและวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น การปรับเปลี่ยนดังกล่าวเน้นให้นักท่องเที่ยวเป็นผู้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและความเคยชินต่อความสะดวกสบายในสภาพแวดล้อมที่ไปเยือน แทนการปรับเปลี่ยนหรือเสริมแต่งโครงสร้างทางกายภาพเข้าไปในพื้นที่ธรรมชาติ เพื่อความสะดวกสบายของนักท่องเที่ยว

สำหรับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึงการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดผลทางเศรษฐกิจ โดยการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ไม่ได้มุ่งเสนอขายสินค้า หรือบริการทางการท่องเที่ยวอย่างเดียว หากแต่มุ่งประสานผลประโยชน์ทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทาง

ธรรมชาติและวัฒนธรรมอีกด้วย เมื่อเปรียบเทียบระหว่างการท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass Tourism) กับ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) จะเห็นความหมายที่ชัดเจนของการพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (นำชัย ทนุผล, 2540 อ้างถึงใน กานต์พิชชา สุริคุณาพงษ์, 2545, หน้า 14) ดังนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบความแตกต่างของการท่องเที่ยวแบบมวลชนกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กิจกรรม	Mass Tourism	Ecotourism
1. สถานที่พัก (Accommodation)	- มีความหนาแน่นไม่จำกัดจำนวน - ขนาดใหญ่และมีการดัดแปลงธรรมชาติ - ผู้เป็นเจ้าของเป็นนักธุรกิจใหญ่หรือกลุ่มนักธุรกิจจากภายนอก	- มีความเบาบาง จำกัดจำนวน - ขนาดเล็กและอยู่ในสภาพธรรมชาติท้องถิ่น - ธุรกิจขนาดเล็กคนในท้องถิ่นเป็นเจ้าของ
2. จุดท่องเที่ยวที่สนใจ (Attractions)	- วัฒนธรรมและธรรมชาติที่เป็นธุรกิจสำหรับนักท่องเที่ยว	- วัฒนธรรมและธรรมชาติที่อนุรักษ์ไว้สำหรับท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว
3. การตลาด (Marketing)	- ตลาดขนาดใหญ่ - เป็นฤดูกาลหมุนเวียน - การตลาดถูกครอบงำโดยบริษัทนำเที่ยว	- ตลาดขนาดเล็ก - มีตลอดปี - การตลาดนำโดยท้องถิ่น
4. ผลกระทบทางเศรษฐกิจ (Economic impact)	- ไม่เชื่อมโยงกับคนท้องถิ่น - มีการรั่วไหลของเศรษฐกิจสูง	- เป็นธุรกิจเชื่อมโยงกับท้องถิ่น - มีการรั่วไหลของเศรษฐกิจต่ำ
5. กฎระเบียบ (Regulation)	- ท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วมในการควบคุม - มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวก่อนมีการวางแผนการท่องเที่ยว - เศรษฐกิจเป็นแรงจูงใจ - ไม่มีเพดานของการพัฒนาและการท่องเที่ยว (No Carrying Capacity)	- ควบคุมโดยท้องถิ่น - มีการวางแผนการท่องเที่ยวก่อนมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว - เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมเป็นแรงจูงใจ - มีเพดานของการพัฒนาและการท่องเที่ยว (Carrying Capacity)

องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

องค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco – system) ในพื้นที่นั้น ๆ ดังนั้น องค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature-based Tourism)

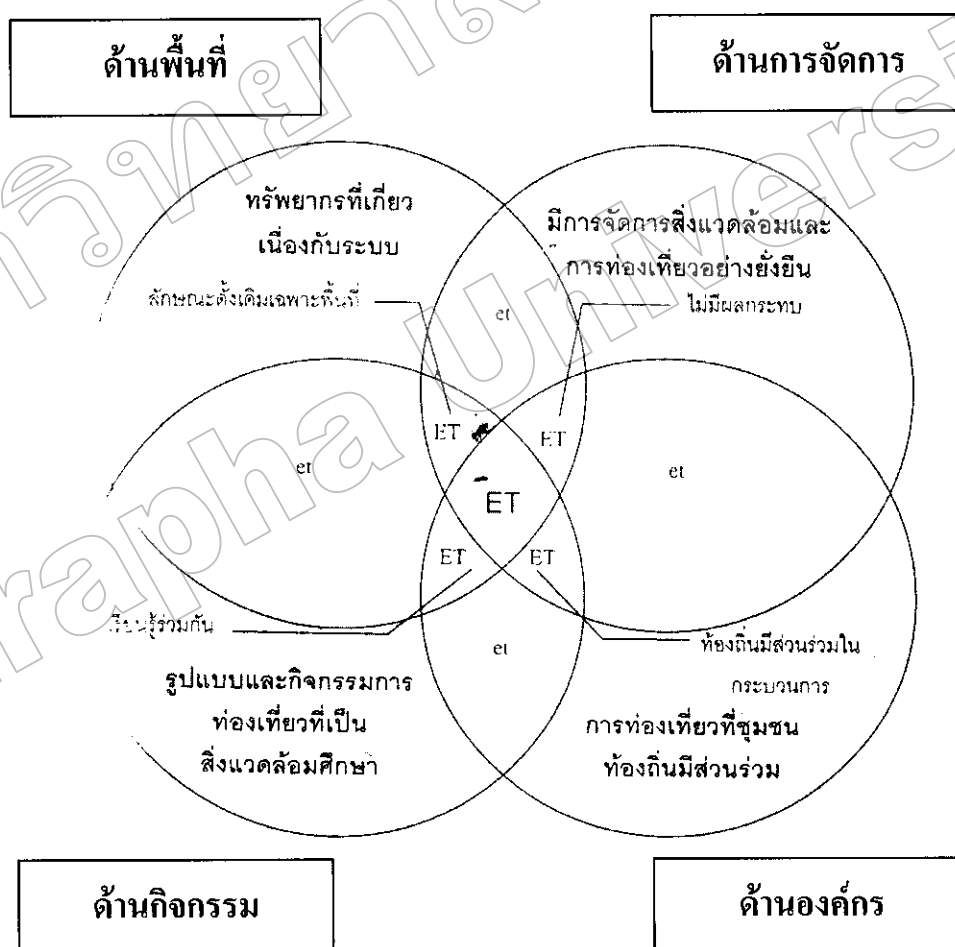
2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsible Travel) โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainably Managed Tourism) เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsible travel) ที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education-based Tourism)

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน และประชาชนท้องถิ่น (Involvement of Local Community or People Participation) ที่มีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ปฏิบัติตามแผน ได้รับประโยชน์ ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการท่องเที่ยวด้วย จนในที่สุดท้องถิ่นจะมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในขั้นนี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า (Grass Root) จนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่นและอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องจึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมชุมชน (Community Participation-based Tourism)

หากการท่องเที่ยวใดมีองค์ประกอบที่สมบูรณ์ตามลักษณะดังกล่าวข้างต้น จัดได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจากข้อใดข้อหนึ่งไป ความสมบูรณ์จะลดน้อยลงจนอาจกลายเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ

ลักษณะเฉพาะประการหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การมุ่งเน้นในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เพื่อประสานการท่องเที่ยวกับความพอใจในการเรียนรู้และสัมผัสกับระบบนิเวศ มีความแตกต่างอย่างชัดเจนกับความสนใจประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการพัฒนาอารยธรรมของมนุษย์ในการเอาชนะธรรมชาติ (ที่รวมเอาลักษณะวัฒนธรรมที่มีวิถีชีวิตแบบธรรมชาติหรือเป็นส่วนหนึ่งในระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ๆ ไว้) ลักษณะเฉพาะนี้จึงทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ใช่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Tourism และ Historical Tourism) แม้ว่าจะมีความคาบเกี่ยวกันในพื้นที่ก็ตาม ในทำนองเดียวกันการท่องเที่ยวธรรมชาติ (Natural Tourism) จึงไม่ใช่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งหมด ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดการการท่องเที่ยวขึ้น ๆ ด้วย

ภาพที่ 9 หลักการพื้นฐานที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2540 อ้างถึงใน ทัดดาว บุญปัญญาโรจน์, 2545, หน้า 25)

ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ จึงมีบางส่วนจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้หรือแหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง ๆ อาจมีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวแบบอื่น ๆ ได้โดยสรุปการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่แตกต่างกันจากการท่องเที่ยวแบบปกติหรือประเพณีนิยม

การท่องเที่ยวในภาคเหนือ

จังหวัดที่มีรายได้จากการท่องเที่ยวสูงที่สุดและเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวภาคเหนือได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ คือ 45,066.89 ล้านบาท หรือร้อยละ 70.1 ของรายได้ในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือทั้งหมด แสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวค่อนข้างกระจุกตัวอยู่ในเชียงใหม่อย่างเห็นได้ชัด อันดับสองคือ จังหวัดเชียงราย 9,515.80 ล้านบาท หรือร้อยละ 14.9 ของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือ

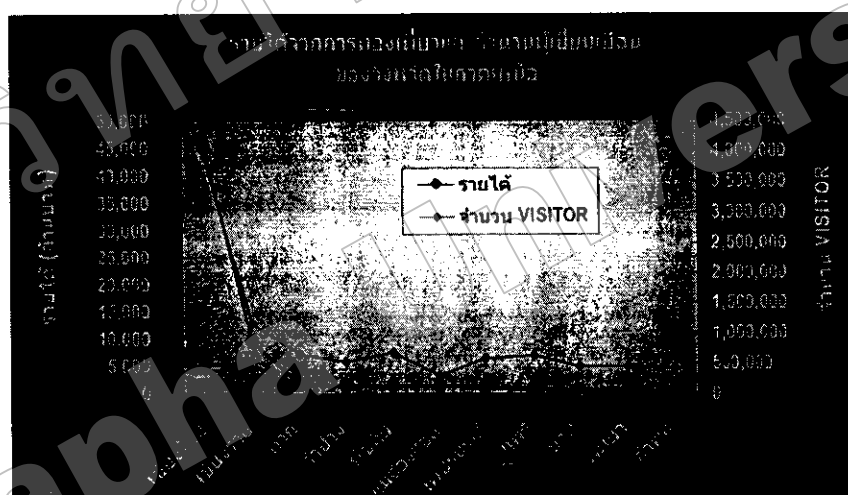
จังหวัดเชียงใหม่เป็นจุดหมายการท่องเที่ยวทั้งคนไทยและนักท่องเที่ยวต่างชาติ โดยผู้เยี่ยมชมในจังหวัดเชียงใหม่ปี พ.ศ. 2547 นั้น เป็นคนไทย ร้อยละ 56.5 และคนต่างชาติ ร้อยละ 43.5 และมีระยะเวลาพำนักร้อยละ 3.91 วัน และมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อวันสูงถึง 3,199 บาท เพิ่มขึ้นจากปีก่อนหน้า ร้อยละ 9.1 ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ หรือร้อยละ 32.4 เป็นค่าซื้อสินค้าและของที่ระลึก รองลงมา คือ ค่าที่พัก ค่าบริการท่องเที่ยวในจังหวัด และค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง คิดเป็นร้อยละ 21.1 14.2 และ 13.3 ตามลำดับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลุ่มการผลิตสินค้าและของที่ระลึก กลุ่มโรงแรมและบริการนำเที่ยว เป็นกลุ่มที่เติบโตได้ดีและเป็นเป้าหมายของการประกอบการท่องเที่ยวในเชียงใหม่

นักท่องเที่ยวต่างชาติในจังหวัดเชียงใหม่ มาจากยุโรปสูงที่สุด คือ ร้อยละ 45.3 รองลงมาคือ เอเชีย ร้อยละ 21.2 และอเมริกา ร้อยละ 17.0 ซึ่งนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศ ส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มอายุ 25-34 ปี คิดเป็นร้อยละ 39.1 รองลงมา คือกลุ่มอายุ 15-24 ปี คิดเป็นร้อยละ 23.2 อย่างไรก็ตาม นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่โดยรวมทั้งชาวไทยและต่างชาติ มีระดับรายได้ไม่สูงนัก คือ ร้อยละ 20.4 น้อยกว่า 10,000 บาท และร้อยละ 17.5 อยู่ในระดับ 10,000-17,499 บาท แต่นักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่ ร้อยละ 26.6 อยู่ในกลุ่มรายได้มากกว่า 80,000 บาท โดยช่วงเวลาที่มีย่านักท่องเที่ยวเดินทางมามากที่สุด คือ เดือนมกราคม และธันวาคม ที่มีอัตราเข้าพักโรงแรมและเกสต์เฮาส์ ร้อยละ 65.8 และ 62.3 ตามลำดับ และช่วงที่มีนักท่องเที่ยวน้อยที่สุด คือ พฤษภาคม ซึ่งมีอัตราการเข้าพัก เพียงร้อยละ 37.4 เท่านั้น

สถานที่ท่องเที่ยว ที่มีผู้เยี่ยมชมสูงสุด 5 อันดับแรก คือ ดอยสุเทพ สวนสัตว์เชียงใหม่ ตลาดวโรรส ห้างสรรพสินค้า และไนท์บาซาร์ ตามลำดับ

สำหรับจังหวัดเชียงราย มีนักท่องเที่ยวในกลุ่มอายุและรายได้ที่ใกล้เคียงกับเชียงใหม่ แต่ลักษณะการใช้จ่ายแตกต่างกัน คือ เป็นค่าใช้จ่ายในค่าที่พักสูงที่สุด ร้อยละ 23.6 รองลงมาเป็นค่าซื้อสินค้าและของที่ระลึก ร้อยละ 21.0 ค่าบริการท่องเที่ยวในจังหวัด ร้อยละ 19.8 และค่าอาหารและเครื่องดื่ม ร้อยละ 16.9 โดยมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อวันน้อยกว่าเชียงใหม่ คือ 2,753.60 บาท ช่วงเวลาที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางมามากที่สุด คือ เดือนมกราคม และธันวาคม ที่มีอัตราการเข้าพักโรงแรมและเกสต์เฮาส์ ร้อยละ 49.8 และ 44.6 ตามลำดับ และช่วงที่มีนักท่องเที่ยวน้อยที่สุด คือ มิถุนายน ซึ่งมีอัตราการเข้าพักต่ำมาก เพียงร้อยละ 21.2 เท่านั้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า โรงแรมที่พักในจังหวัดเชียงรายยังมีอัตราการเข้าพักค่อนข้างต่ำ แม้แต่ในช่วงฤดูท่องเที่ยวของปี

สถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงรายที่มีผู้เยี่ยมชมสูงสุด 5 อันดับแรก คือ แม่สาย ดอยตุง ในท้าวซาร์ สามเหลี่ยมทองคำ และเชียงแสน

ภาพที่ 10 รายได้จากการท่องเที่ยวและจำนวนผู้เยี่ยมชมของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือ

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีความสนใจ ได้มีนักการศึกษาและนักจิตวิทยาให้ความหมายของ คำว่า “ความสนใจ” ไว้ดังนี้

คิวอี้ (Dewey, 1959, p. 66) กล่าวว่า ความสนใจ คือ ความรู้สึกชอบหรือความพอใจที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แนวคิดใดแนวคิดหนึ่ง หรือกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง

โฟรห์ลิก (Frohlick, 1967, p. 135) กล่าวว่า ความสนใจเป็นแรงผลักดันอันหนึ่งที่กระตุ้นให้บุคคลกระทำการใด ๆ หรืออีกนัยหนึ่งความสนใจแสดงถึงความโน้มเอียงในการที่บุคคลจะเลือกหรือทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ตนชอบมากกว่าสิ่งอื่น ๆ ถ้าจะกล่าวโดยสรุป ความสนใจ คือ การชอบ หรือ สิ่งที่เราชอบนั่นเอง

วนิช บรรจง (2516, หน้า 32) ให้ความหมายความสนใจว่า หมายถึง ความรู้สึกหรือเจตคติของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะความรู้สึกนี้ทำให้บุคคลเอาใจใส่ และกระทำการจนบรรลุถึงจุดหมายที่มีต่อสิ่งนั้น

ลักษณะของความสนใจ วนิช บรรจง (2516, หน้า 33) ได้กล่าวถึงลักษณะของความสนใจไว้ดังนี้

1. ความสนใจเป็นความรู้สึกหรือเจตคติที่เข้มข้นอยู่ในวงแคบ คือ คนเราจะต้องมี ความสนใจต่อสิ่งหนึ่งเป็นอย่าง ๆ ไป
2. ความสนใจเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล คนหนึ่งอาจมีความสนใจต่อสิ่งหนึ่งแต่คน อื่นอาจไม่สนใจต่อสิ่งนั้นเลยก็ได้
3. ความสนใจทำให้คนเอาใจใส่จดจ่อต่อสิ่งที่ตนสนใจ
4. เมื่อเกิดความสนใจต่อสิ่งใดแล้ว คนย่อมมีความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งต่อ สิ่งนั้น
5. คนย่อมมุ่งมั่นที่จะทำให้สำเร็จตามความมุ่งหมาย ถ้าคน ๆ นั้นมีความสนใจต่อ สิ่งนั้น

สาเหตุของความสนใจ สุณีย์ ธีรดากร (2523, หน้า 223-224) ได้กล่าวถึงสาเหตุของ ความสนใจไว้ดังนี้

1. เกิดจากความต้องการ
2. เกิดจากการเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น
3. เกิดจากแรงจูงใจของสิ่งเร้า
4. เป็นสิ่งที่มีความหมาย
5. เป็นสิ่งที่แปลกใหม่และมีความสัมพันธ์กับชีวิตจริงของเด็ก

6. เป็นสิ่งที่เด็กถนัดและมีประสบการณ์มาบ้างแล้ว

โพเวล (Powell, 1963, pp. 189-192) ได้เสนอวิธีวัดความสนใจไว้ดังนี้ คือ

1. การใช้แบบวัดความสนใจโดยให้แสดงความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบต่อข้อความต่าง ๆ ของแบบวัดความสนใจนั้น ๆ

2. การใช้แบบสอบถามปลายเปิด โดยให้อิสระในการตอบคำถามต่าง ๆ ได้ตามความรู้สึกที่แท้จริงของตน

3. การสัมภาษณ์ โดยผู้สัมภาษณ์จะสามารถสังเกตเห็นพฤติกรรมของผู้ถูกสัมภาษณ์ได้ด้วย

โฟรห์ลิก (1967, p. 166) ได้เสนอแนะวิธีการเก็บข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความสนใจไว้ดังนี้

1. ใช้วิธีสังเกต โดยสังเกตดูความเป็นไปของแต่ละบุคคล

2. ดูจากการแสดงออก โดยการจับความสนใจต่าง ๆ ที่แต่ละบุคคลแสดงออก

3. ดูจากการกระทำโดยศึกษากิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลนั้นกระทำ

4. ใช้แบบสอบถามวัดความสนใจโดยตรง

การวัดความสนใจที่ให้ได้ผลถูกต้องแม่นยำที่สุดทำได้ยาก เพราะเป็นการวัดผลทางด้านจิตใจ ซึ่งแต่ละบุคคลจะแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง ได้แก่ อายุ เพศ สติปัญญา สิ่งแวดล้อม พัฒนาการทางร่างกาย และสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ วิธีการวัดความสนใจที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถใช้วัดความสนใจของบุคคลได้ทั้งสิ้น แต่การจะนำวิธีหนึ่งวิธีใดไปใช้กับใคร ในสถานการณ์แบบใดนั้นขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้ที่จะนำไปใช้ การวัดความสนใจโดยวิธีใช้แบบสำรวจความสนใจเป็นวิธีที่ดีที่สุด เร้าความสนใจที่สุด และเป็นวิธีการที่เชื่อมั่นได้ เมห์เรนส์และเลห์เมน (Merens & Lehmen, 1978, p. 218)

2. ความสนใจภายใน พยอม วงศ์สารศรี (2526, หน้า 193-194) กล่าวว่า ความสนใจมี 2 ประเภท คือ

1. ความสนใจภายนอก เป็นความสนใจที่เกิดจากแรงจูงใจภายนอกที่มากระทำต่อบุคคล เช่น การให้รางวัล การชมเชย

2. ความสนใจภายใน เป็นความสนใจที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลที่มุ่งจะกระทำกิจกรรมใด ๆ ให้ประสบผลสำเร็จ

สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2545, หน้า 169-171) ได้ให้ความหมายของความสนใจภายในไว้ว่า หมายถึง ความสนใจที่มาจากภายในตัวบุคคล และเป็นแรงขับที่ทำให้บุคคลนั้น แสดงพฤติกรรมโดยไม่หวังรางวัลหรือแรงเสริมภายนอก ตัวอย่าง ความสนใจภายในได้แก่ ความอยากที่จะมีสมรรถภาพ

เดซี (Deci, 1985) มีความเห็นตรงกันว่า พฤติกรรมที่เนื่องมาจากความสนใจภายในจะเกิดขึ้นเองโดยไม่จำเป็นต้องมีรางวัล เพราะเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากความสนใจของผู้แสดงพฤติกรรม ซึ่งในการศึกษาความสนใจภายในจะใช้การรายงานของผู้แสดงพฤติกรรมเองว่าทำไมจึงแสดงพฤติกรรม ดังนั้น การรายงานของผู้แสดงพฤติกรรมจึงเป็นสิ่งที่วัดความสนใจภายใน ถ้างานเป็นสิ่งที่น่าสนใจมาก ผู้ที่ทำก็จะยิ่งทำหรือยิ่งทำยิ่งขึ้น จากการทดลองพบว่า ผู้ที่ทำงานด้วยการมีความสนใจภายในจะพยายามที่จะเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ

ประเภทของความสนใจภายใน

เดซี (Deci, 1985) ได้แบ่งความสนใจภายในออกเป็น 3 ชนิด คือ

1. ความสนใจภายในมาจากความต้องการทางจิตวิทยา ที่ต้องการที่จะเป็นผู้มีสมรรถภาพ ต้องการที่จะมีประสบการณ์ว่าตนเป็นผู้ที่มีประสิทธิภาพ
2. ความสนใจภายในที่มาจากความต้องการที่จะเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง ต้องการเป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมของตนเอง
3. ความสนใจภายในที่มาจากความต้องการที่จะมีความสัมพันธ์ คือ มีแรงจูงใจที่จะเอื้ออาทรผู้อื่น มีความรู้สึกที่ผู้อื่นมีความสัมพันธ์กับตนอย่างบริสุทธิ์ใจ และต้องการมีความสัมพันธ์กับตน

เนื่องจากการทดลองเกี่ยวกับความสนใจภายใน มักจะประสบปัญหาเกี่ยวกับคำจำกัดความอย่างปรนัยของความสนใจภายในเพราะความสนใจภายในเป็นสิ่งที่สังเกตและวัดไม่ได้ เดซี (Deci, 1985) จึงได้เสนอคำจำกัดความของความสนใจภายในที่ใช้ในการวิจัยทั้งในห้องทดลองและวิจัยภาคสนาม

1. “Free-choice” หมายถึง พฤติกรรมที่เกิดจากความสนใจภายใน ในกรณีโอกาสเลือกทำกิจกรรมด้วยตนเอง
2. พฤติกรรมของบุคคลที่เนื่องมาจากความสนใจภายใน ซึ่งทำให้บุคคลนั้นประกอบกิจกรรมเพื่อพัฒนาตัวเอง
3. พฤติกรรมที่ผู้แสดงชื่นชอบและทำโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย
4. พฤติกรรมที่จูงใจไว้ด้วยความต้องการภายใน เรียกว่าความต้องการที่ตนเองเป็นผู้ทำให้เกิดขึ้น

ความต้องการมีสมรรถภาพ และความอยากรู้อยากเห็นเป็นความสนใจภายในที่เป็นที่ยอมรับของนักจิตวิทยา โดยทั่วไปจึงอธิบายเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

มอว์ (Maw, 1964) ได้ถือว่า ความอยากรู้อยากเห็นเป็นความสนใจภายในที่ทำให้เกิดพฤติกรรมที่อยากค้นคว้าสำรวจสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้จากวัย 2-3 ขวบจะมีพฤติกรรมที่ต้องการ

จะสำรวจสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว โดยไม่รู้จักรู้นี้เห็นดีเห็นชอบ เด็กวัยนี้มักจะใช้คำถามว่า “นี่อะไร” หรือ “นี่คืออะไร” มอว์ยังได้เน้นความสำคัญของความกระตือรือร้นว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และสุขภาพจิต ความต้องการพัฒนาตน ก็เป็นความต้องการที่ทำให้เกิดความสนใจภายใน

3. วิจัยด้านการท่องเที่ยว วิจัย เทียนน้อย (2528, หน้า 11-20) ได้สรุปถึงปัจจัยของการพัฒนาการท่องเที่ยว ดังนี้

1. ปัจจัยทางด้านธรรมชาติ เช่น ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น
2. ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม เช่น การประกอบอาชีพของประชากร ขนบธรรมเนียม ประเพณี มรดกทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น
3. ปัจจัยทางด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่พัก โรงแรม อาหาร โครงสร้างพื้นฐาน เป็นต้น
4. ปัจจัยทางด้านนักท่องเที่ยว เช่น จำนวนนักท่องเที่ยว ประเภทของนักท่องเที่ยว การกระจายของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

วรรณ วลัยวานิช (2539, หน้า 19-28) ได้สรุปถึงสภาพแวดล้อมการท่องเที่ยวว่า ประกอบด้วย 6 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. ด้านนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย ลักษณะของนักท่องเที่ยว การกระจายของนักท่องเที่ยว กิจกรรมต่าง ๆ ของนักท่องเที่ยว ฤดูกาลท่องเที่ยว และทัศนคติของนักท่องเที่ยว
2. ด้านสินค้าท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยว ประกอบด้วยสินค้าท่องเที่ยวที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น
3. ด้านการคมนาคมขนส่ง ประกอบด้วย รูปแบบคมนาคมขนส่ง การคมนาคมขนส่งสู่แหล่งท่องเที่ยว แบบแผนเดินทางของนักท่องเที่ยว บริเวณหรือสถานที่ให้บริการแก่ผู้โดยสารและรูปแบบหรือปัญหาจราจร
4. ด้านข้อมูลข่าวสารและการบริการ ประกอบด้วย การโฆษณา ประชาสัมพันธ์เพื่อชักจูงให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยว การส่งเสริมให้ความรู้ใหม่ ๆ ในการนำเที่ยวแก่ชุมชน การอบรมการนำเที่ยว รายละเอียดเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง และแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยว
5. ด้านความปลอดภัยและอำนวยความสะดวก ประกอบด้วย การแนะนำเจ้าของท้องถิ่น ได้ช่วยเหลือนักท่องเที่ยว การกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับความปลอดภัยการประสานงานกับหน่วยงานปกครอง การจัดที่พักแรม บริการอาหาร และเครื่องดื่ม

6. ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ประกอบด้วย ไฟฟ้าประปา การสื่อสาร การกำจัดขยะและ สิ่งปฏิกูล และการรักษาพยาบาล

ลักษณะของนักท่องเที่ยว แรงจูงใจ ทักษะคติ ความประทับใจ ปัญหาและอุปสรรคของ นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ รวมทั้งกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวทำระหว่างพำนักอยู่ในประเทศไทย ฯลฯ พบว่า ตลาดหลักของการท่องเที่ยว 10 อันดับแรก ได้แก่ นักท่องเที่ยวจากประเทศมาเลเซีย ญี่ปุ่น เกาหลี จีน ไต้หวัน สิงคโปร์ฮ่องกง สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร ตามลำดับ โดย นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์หลักของการเดินทางมาประเทศไทยเพื่อพักผ่อน และ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 55.6) เดินทางมาประเทศไทยด้วยตนเอง ซึ่งนักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เคย เดินทางมาประเทศไทยแล้ว และเดินทางมาคนเดียว ในขณะที่นักท่องเที่ยวเดินทางมากับบริษัทนำ เที่ยวส่วนใหญ่จะเพิ่งเดินทางมาประเทศไทยเป็นครั้งแรก และจะเดินทางมากับเพื่อน

สำหรับแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยวมากที่สุดได้แก่ กรุงเทพฯ (ร้อยละ 73.52 ของนักท่องเที่ยวทั้งหมด) รองลงมาได้แก่ พัทยา เชียงใหม่ ภูเก็ต เกาะสมุย อูรยุธา เชียงราย หาดใหญ่ เกาะพีพี กาญจนบุรี หัวหิน-ชะอำ เกาะช้าง และอื่น ๆ ตามลำดับ

จากผลการวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะว่า ควรที่จะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขการโฆษณา ประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของประเทศไทยอย่างตรงไปตรงมาตามสภาพความเป็นจริง ในปัจจุบัน โดยเน้นเรื่องศิลปวัฒนธรรมประเพณี อาหารไทย สถานที่พัก และความเป็นมิตรไมตรี ของคนไทย รวมทั้งประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจใน ต่างจังหวัดให้มากยิ่งขึ้นเพราะนอกจากจะเป็นการหลีกเลี่ยงการประสบกับสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในกรุงเทพฯ แล้วยังเป็นการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวไปสู่แหล่งท่องเที่ยวใน ต่างจังหวัดอีกด้วย และควรเร่งแก้ปัญหาการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของแต่ละภาค รวมทั้งควรมีการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวให้มากกว่าเดิม ควรมีป้ายชื่อสถานที่ต่าง ๆ ป้ายแสดงเส้นทางเดินทาง สถานีรถประจำทาง สถานีรถไฟและแผนที่แหล่งท่องเที่ยวใน จุดท่องเที่ยวต่าง ๆ เป็นภาษาอังกฤษ

ณรงฤทธิ์ หวังพัฒนาพาณิชย์ (2546) ได้ศึกษาพฤติกรรมและความพึงพอใจการท่องเที่ยว ผจญภัยของนักท่องเที่ยวไทยกรณีศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จังหวัดนครนายก ได้ สรุปถึงปัจจัยทางกายภาพที่มีผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวแบบผจญภัยไว้ว่า

1. ด้านเพศ เพศของนักท่องเที่ยวไทยที่แตกต่างกัน มีสาเหตุการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาหา ความรู้ เพื่อความสนุกสนาน เพื่อออกกำลังกาย เพื่อแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดประสบการณ์เพื่อ พักผ่อนของนักท่องเที่ยวไม่แตกต่างกัน

2. ด้านอายุ อายุของนักท่องเที่ยวไทยที่ต่างกัน มีสาเหตุของการมาท่องเที่ยว เพื่อออกกำลังกาย เพื่อแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดประสบการณ์ เพื่อการผจญภัยของนักท่องเที่ยว เพื่อศึกษาหาความรู้ เพื่อความสนุกสนาน เพื่อสัมผัสธรรมชาติ เพื่อผจญภัย เพื่อพักผ่อน ของ นักท่องเที่ยว แตกต่างกัน

3. ด้านการศึกษา การศึกษาของนักท่องเที่ยวไทยที่ต่างกัน มีสาเหตุของการมาท่องเที่ยวเพื่อออกกำลังกาย เพื่อแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดประสบการณ์ เพื่อการผจญภัยของ นักท่องเที่ยว เพื่อศึกษาหาความรู้ เพื่อความสนุกสนาน เพื่อสัมผัสธรรมชาติ เพื่อผจญภัย เพื่อพักผ่อนของนักท่องเที่ยว แตกต่างกัน

4. ด้านอาชีพ อาชีพของนักท่องเที่ยวไทยที่ต่างกัน มีสาเหตุของการมาท่องเที่ยว เพื่อออกกำลังกาย เพื่อแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดประสบการณ์ เพื่อการผจญภัยของนักท่องเที่ยว เพื่อศึกษาหาความรู้ เพื่อความสนุกสนาน เพื่อสัมผัสธรรมชาติ เพื่อผจญภัย เพื่อพักผ่อนของ นักท่องเที่ยว แตกต่างกัน

5. ด้านรายได้ต่อเดือน อาชีพของนักท่องเที่ยวไทยที่ต่างกัน มีสาเหตุของการมาท่องเที่ยวเพื่อออกกำลังกาย เพื่อแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดประสบการณ์ เพื่อการผจญภัยของ นักท่องเที่ยว เพื่อศึกษาหาความรู้ เพื่อความสนุกสนาน เพื่อสัมผัสธรรมชาติ เพื่อผจญภัย เพื่อพักผ่อนของนักท่องเที่ยว แตกต่างกัน

กิตติ วิชัยดิษฐ์ (2540, หน้า 32-67) ได้ศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว หมู่เกาะลันตา อำเภอลันตา จังหวัดกระบี่ ผลการศึกษาเฉพาะปัจจัยซึ่งส่งผลต่อการพัฒนา การท่องเที่ยวประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. ด้านสภาพพื้นที่ ประกอบด้วย ที่ตั้งสัมพันธ์ สภาพภูมิอากาศ สภาพภูมิประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติ และสถานที่ท่องเที่ยว

2. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ประกอบด้วย ด้านคมนาคมขนส่ง ด้านสาธารณูปโภค ที่พักแรม อาหาร และผู้นำเที่ยว

3. ด้านนโยบายของรัฐและท้องถิ่น ประกอบด้วย นโยบายระดับชาติ ระดับจังหวัดและ ระดับพื้นที่

สรุปได้ว่า ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมของการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ด้านนักท่องเที่ยว ด้านสภาพพื้นที่ และด้านการอำนวยความสะดวก

ประชุม สุวดี (2543) ศึกษาเกี่ยวกับการสร้างงานในอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรง พบว่า ธุรกิจแต่ละประเภทต้องการแรงงานที่มีความรู้ความชำนาญต่างกัน และระดับรายได้ที่ได้รับก็ต่างกันตามประเภทธุรกิจด้วย ในส่วนของธุรกิจการจำหน่ายของที่ระลึก

นั้น ได้ส่งผลทางอ้อมต่อการสร้างงาน โดยเป็นตัวชักจูงให้เกิดการลงทุนในอุตสาหกรรมผลิตของที่ระลึก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการใช้แรงงานผลิตจากภาคชนบท ซึ่งได้ก่อให้เกิดการกระจายได้ไปสู่ชนบท เกิดอาชีพและสร้างงานนอกฤดูกาลทำนาให้แก่เกษตรกร

ฉลองศรี พิมลสมพงษ์ (2544) กล่าวว่า นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มการเดินทางที่เป็นส่วนตัว และสนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะผจญภัยมากขึ้น เช่น ใต้เขา

ปรีชา อุปโยคิน และสุริยา วีรวงศ์ (2540, หน้า 30-55) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลจากการท่องเที่ยวในด้านสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ 4 แห่ง โดยแยกตามประเภทของกิจกรรมการท่องเที่ยว คือ สวนสามพราน จังหวัดนครปฐม ตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี สถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี และแหล่งแสดงนาฏศิลป์ ในกรุงเทพมหานคร โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ และการสังเกต ผลการศึกษา พบว่า ในด้านสังคมนั้น การจ้างงานที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานไร้ฝีมือ แรงงานที่มีทักษะสูงหรือระดับบริหารงานส่วนมากจะเป็นคนต่างถิ่น (และมักเป็นจากกรุงเทพมหานครเสียเป็นส่วนใหญ่) คนในท้องถิ่นมีโอกาสเลื่อนขั้นและสถานภาพให้สูงขึ้นไม่มากนัก การขยายตัวทางเศรษฐกิจของชุมชนรอบแหล่งท่องเที่ยวเติบโตอย่างรวดเร็วในรูปของร้านค้าและบริการ การใช้ประโยชน์ที่ดินเปลี่ยนจากการเกษตรไปสู่พาณิชยกรรม ซึ่งส่งผลกระทบไปสู่การเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและการบริการในที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่า ค่านิยมภายในท้องถิ่นเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ที่โดยยึดมั่นในความผูกพันภายในครอบครัวและการถือระเบียบวินัยทางสังคมมาเห็นความสำคัญของเงินตรามากกว่า

ในด้านวัฒนธรรม พบว่า มีระดับความเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยวโดยตรง และผู้มีส่วนได้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรง กล่าวคือ ผู้ที่มีส่วนได้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยส่วนมากจะรับอิทธิพลด้านการบริโภคทางวัตถุ เช่น การรับเอาเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัยมาใช้ในชีวิตประจำวัน ขณะที่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรง จะรับทั้งค่านิยมในการบริโภคทางวัตถุ การแต่งกาย ภาษาพูด ตลอดจนพฤติกรรมและกิจวัตรทางจากนักท่องเที่ยวมาปฏิบัติด้วย

วิริยาภา ช่างเรียน (2544, หน้า 25-33) ได้เขียนบทความในทำนองเดียวกันนี้ว่า ในเรื่องของศิลปวัตถุ ขนบประเพณี และนาฏศิลป์นั้น การท่องเที่ยวมีส่วนช่วยอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปกรรม และวัฒนธรรมเดิมมิให้สูญไปและมีการสืบทอดฝีมือ เพราะจำเป็นต้องอาศัยช่างฝีมือที่มีความชำนาญและมีความสามารถสูง ทั้งในการเลียนแบบของเดิมหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ขึ้นมา แต่อย่างไรก็ตาม ศิลปกรรมและวัฒนธรรมเหล่านี้มักดำเนินไปโดยตกอยู่ใต้อิทธิพลของความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีผลทำให้มีการเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการทำเพื่อเอาใจลูกค้า นอกจากนี้ การผลิต

ในจำนวนมาก ๆ ก็มีส่วนทำให้มาตรฐานทางศิลปะและวัฒนธรรมด้อยค่าลง บทความได้เสนอว่า บทบาทของรัฐจะมีส่วนช่วยเหลือได้มาก ในการที่จะกำหนดแนวทางอนุรักษ์และพัฒนาให้ ศิลปกรรมและวัฒนธรรมดำรงอยู่และส่งผลต่อเศรษฐกิจ

ฉัตรพร แสงประดับ (2546, หน้า 19-21) ซึ่งทำวิทยานิพนธ์เรื่องการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นผลจากการท่องเที่ยวศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านบ่อสร้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การท่องเที่ยวได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในหมู่บ้าน บ่อสร้าง โดยก่อให้เกิดผลโดยตรงในด้านเศรษฐกิจ อาทิ การเปลี่ยนแปลงอาชีพ การมีงานทำ ระดับ รายได้รวมของครัวเรือน รายจ่ายรวม ภาวะการมีหนี้สิน ฯลฯ และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจนี้ มีความสัมพันธ์โดยตรงกับศิลปหัตถกรรม ซึ่งเป็นทรัพยากรท่องเที่ยว โดยได้ส่งผลให้การผลิต ศิลปหัตถกรรมเปลี่ยนไปจากเดิม ทั้งในด้านการขยายตัวของประเภทหัตถกรรม ลักษณะการผลิต ที่เปลี่ยนจากการทำหัตถกรรมและมีการขายเองภายในแต่ละครัวเรือน ไปสู่ลักษณะกึ่งอุตสาหกรรม ที่ทำในสถานประกอบการขนาดใหญ่ ผลิตคราวละมากๆ ลักษณะการลงทุนที่อาศัย สถาบันการเงิน และตลาดมุ่งสู่ตลาดขายส่งเป็นสำคัญ อันส่งผลให้ผู้ผลิตรายย่อยเกิดการเปลี่ยนสถานภาพจาก เจ้าของกิจการไปสู่ผู้รับจ้างผลิตหัตถกรรมในที่สุด แต่ในด้านวิธีการทำหัตถกรรม การท่องเที่ยวมี บทบาทในการอนุรักษ์ลักษณะเดิมไว้ ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น พบว่า มิได้เกิดจากผลการท่องเที่ยวโดยลำพัง การเปลี่ยนแปลงจากสภาพเศรษฐกิจและลักษณะในการทำ หัตถกรรมที่เกิดขึ้น รวมทั้งผลจากการเปลี่ยนแปลงสังคมจากภายนอกหมู่บ้านได้มีบทบาทร่วมกัน ต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านนี้ เช่น การย้ายถิ่นเข้า รูปแบบการใช้ที่ดินจากการอยู่อาศัยทำหัตถกรรม และการเกษตรไปสู่การค้าขายและผลิตหัตถกรรมขนาดใหญ่และการบริการ รูปแบบบ้านเรือนจาก บ้านไม้ใต้ถุนสูงแบบชนบทไปสู่ตึกแถว การดำเนินชีวิตเป็นแบบการค้ามากขึ้น และมีการปรับตัว โดยเฉพาะด้านภาษาต่างประเทศ ซึ่งจำเป็นต่อการประกอบอาชีพค้าขายหัตถกรรมแก่นักท่องเที่ยว มาก นอกจากนี้ ที่สำคัญคือ ได้ก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีและเห็นคุณค่าของหัตถกรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะร่วมทำให้สามารถอนุรักษ์และพัฒนาหัตถกรรมประเภทนี้ไว้ได้

ศุข ชุมสายฯ (2540, หน้า 22) ได้เขียนไว้ในเอกสารทางวิชาการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมเชิงมนุษยสัมพันธ์ ที่ก่อให้เกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจ การพักผ่อนหย่อนใจ การศึกษา และการเรียนรู้ โดยเฉพาะทางสังคมนั้น ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยว ในประเทศของตนหรือในต่างประเทศ ก็เป็นปัจจัยประกอบที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาสังคมและ วัฒนธรรมในตัวคน โดยที่นักท่องเที่ยวอาจเป็นนักธุรกิจ นักเดินเรือ นักสำรวจ นักศึกษา นักจาริก แสวงบุญ หรือเศรษฐกิจที่มีเวลาว่างก็ได้ การท่องเที่ยว จะช่วยทำให้เกิดการสัมผัสกับอารยธรรม ที่แตกต่างออกไป ซึ่งท้าทายให้นำไปเปรียบเทียบกับอารยธรรมของบ้านเมืองตน ทำให้แผ่ขยาย

ความคิดของตนไปสู่ผู้อื่น หรือรับเอาความคิดผู้อื่นมาใคร่ครวญทำให้สามารถเรียนรู้เทคนิคใหม่ๆ
ในเรื่องการค้าขายและอุตสาหกรรม และเป็นสื่อมนุษย์สัมพันธ์ระหว่างชาวโลก

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University